

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2026.1.3>
УДК 821.161.2-9.09:[355.01(470:477):159.942.5]:502

Олена Романенко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
бульвар Тараса Шевченка, 14, Київ, 01601, Україна
 <https://orcid.org/0000-0003-0150-2494>
o.romanenko.1717@gmail.com

ЛАНДШАФТИ ТРАВМИ: ВІЙНА, ПАМ'ЯТЬ І ПРИРОДА В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ

У статті здійснено комплексний аналіз сучасної української літератури про російсько-українську війну крізь призму концепту ландшафту травми. Матеріалом дослідження стали поетичні й прозові тексти Катерини Калитко, Вікторії Амеліної, Артура Дроня, Сергія Жадана, Валерія Пузіка, Артема Чеха, Богдана Коломійчука, а також антологія «#Фронтмени» й інші твори, що репрезентують воєнний досвід в українській культурі XXI століття. Методологічною основою роботи є підходи екокритики, студій пам'яті, студій травми та студій свідчень, які уможливають міждисциплінарне осмислення взаємодії війни, простору, пам'яті та художнього письма.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що сучасна українська література про війну репрезентує природні й урбаністичні ландшафти як носії індивідуальної та колективної травми і пам'яті. Аналіз образів природи та простору дає можливість виявити ще один вимір досвіду російсько-української війни — екологічний, афективний та екзистенційний, зафіксований у художньому тексті. Метою статті є дослідження художнього осмислення війни через ландшафти травми з акцентом на взаємодію пам'яті, воєнного досвіду та природного середовища.

У результаті дослідження уточнюється поняття ландшафту травми як художньо осмиленого простору, зруйнованого війною або насильством, що постає носієм психологічної й екологічної травми, пам'яті та свідчення. Показано, що в аналізованих текстах ландшафт травми втілюється через образи пораненої та спустошеної землі, паралелізм між внутрішнім станом персонажів і довкіллям, метафору землі як живої істоти, поєднання апокаліптичної образності з біофілією та емпатією до рідного краю. Окрему увагу приділено образам дому та землі як частині травмованого ландшафту, а також афективній мові й тілесному переживанню простору. Зроблено висновок, що ландшафт травми в сучасній українській літературі про російсько-українську війну є активним смислотворчим елементом, який поєднує свідчення, пам'ять, метафоричність і дає можливість осмислити як травматичний, так і етичний та екологічний виміри війни.

Ключові слова: поезія; проза; українська література; екоритика; студії травми; студії пам'яті; студії свідчень; свідчення; ландшафт; ландшафт травми; афективний ландшафт; біофілія.

«Ось ми тут лежимо, / найтемнішою з мов / описавши гарячі ландшафти. / Пам'ять вітру й трави. / Що робити живим? / Просто не відвертатись. Лишатись» (Калитко, 2024, с. 94). Це — уривок із поезії Катерини Калитко «Якщо зможеш — поплач». У ньому переплелись мова і ландшафт війни, який цієї мовою описаний, пам'ять і образ, у якому зафіксовано спогад про загиблих. У цій поезії увиразнено зв'язок між простором війни та образами, які фіксують спогад про втрати в російсько-українській війні. Цей зв'язок акцентований в образі «гарячого ландшафту», у ньому вписано кожен день війни й у ньому буде збережено пам'ять про війну. Поезія Катерини Калитко «Якщо зможеш — поплач» — тільки один із прикладів у сучасній українській літературі, яка і фіксує, і осмислює російсько-українську війну, оприявляючи зв'язок між простором (ландшафтом), пам'яттю, свідченням і літературою. У поезії Катерини Калитко (Калитко, 2022, 2024), Вікторії

Амеліної (Амеліна, 2024), Артура Дроня (Дронь, 2024), Сергія Жадана (Жадан, 2015), авторів, твори яких уміщені в антології «#Фронтмени» (Агаджанова, 2025), у прозі Сергія Жадана «Арабески» (Жадан, 2025), Валерія Пузіка «Мисливці за щастям» (Пузік, 2024), Артема Чеха «Гра в перевдягання» (Чех, 2025), Богдана Коломійчука «Хороші передчуття» (Коломійчук, 2025) та інших воєнний досвід осмислення переданий не тільки крізь призму людських переживань і тілесного досвіду, але й через відтворення змін у природі та опис символічних ландшафтів. У цих та інших творах постає глибоко травматичне явище, яке розгортається як криза сенсів, руйнування звичних координат реальності, що потребує нової мови опису. Ця мова часто формується через образи простору — зруйнованого міста, спустошеного поля, покинутого села — і природи, яка, з одного боку, є свідком трагедії, а з іншого — місцем пам'яті про війну. Вивчення образів ландшафтів

війни дає можливість не тільки проаналізувати нові тенденції розвитку сучасної української літератури, але й застосувати нові інтерпретаційні моделі до аналізу художнього тексту. Таке дослідження опише, як література фіксує зміни в ландшафті України внаслідок російсько-української війни та як війна змінює ландшафт і уявлення про нього в художньому тексті. Дослідження, орієнтоване на цю актуальну тему, потребуватиме комплексного методологічного підходу, що поєднує екокритуку, студії пам'яті, студії свідчень, філологічний аналіз, а також студії війни (як дослідження, що враховує історію, соціологію та ін.).

Інтелектуальною підтримкою цього дослідження стали праці Н. Ханта (Hunt, 2019), К. Берберіх і Н. Кемпбелла (Berberich, Campbell, 2015), Е. Фланері (Flannery, 2015), М. Туомінен, Т. Г. Ашплант і Т. Харьюмаа (Tuominen, Ashplant, Harjuma, 2020), К. Бледоу і Дж. Ладіно (Bladow, Ladino, 2018) та ін., у яких висвітлено актуальні підходи в екокритуці, проаналізовано психологію сприйняття поля бою, вражаючого (афектного) ландшафту в літературі, мистецтві та повсякденні, особливості формування сприйняття ландшафту як меланхолійної емоції, сумовитої краси, у якій людина може вбачати Порожнечу та/або Тишу, а також узагальнено тенденції розвитку афективної екокритуки, яка осмислює зв'язок емоцій людини та середовища тощо. Це дало можливість сформулювати гіпотезу дослідження: сучасна українська література про російсько-українську війну репрезентує ландшафти як носії індивідуальної й колективної травми та пам'яті, а вивчення й аналіз образів природи та/або простору в прозі та поезії про війну крізь призму екокритуки, студій пам'яті й травми та взаємодію художнього тексту зі свідченням уможливорює осмислення ще одного аспекту досвіду російсько-української війни й пережитого насильства, втіленого в художньому тексті.

Це дослідження здійснювалось на основі творів Артема Чеха («Точка нуль», «Гра в перевдягання»), Артура Дроня («Тут були ми»), Валерія Пузіка («Мисливці за щастям»), Сергія Жадана («Арабески», «Життя Марії»), Катерини Калитко («Люди з дієсловами», «Відкритий перелом голосу»), Вікторії Амеліної («Свідчення»), Бориса Гуменюка та ін. (антологія «#Фронтмени»), Богдана Коломійчука («Хороші передчуття»). Це, звісно, тільки частина творів, у яких зафіксовано досвід російсько-української війни й можна відстежити особливості трансформації ландшафту як носія індивідуальної та колективної пам'яті і травми в художньому слові. Кожен новий день війни додає нові тексти й нові втрати. Утім попри неповноту даних це дослідження є актуальним, адже фіксує, як у сучасній українській літературі про

російсько-українську війну осмислено природу як свідка війни.

Мета статті — комплексний аналіз художнього осмислення війни в сучасній українській літературі про російсько-українську війну крізь призму ландшафтів травми. Основна увага буде зосереджена вивченні взаємодії пам'яті, воєнного досвіду та природного простору із застосуванням підходів студій пам'яті, студій травми, студій свідчень та екокритуки. Мета реалізується в таких завданнях: 1) проаналізувати способи репрезентації індивідуальної та колективної травми війни в сучасній українській літературі в контексті студій травми та студій свідчень; 2) дослідити роль пам'яті — індивідуальної та колективної — у формуванні образів простору в українській поезії та прозі про російсько-українську війну; 3) у межах екокритучного підходу описати функції природного ландшафту як свідка травматичного досвіду; 4) окреслити взаємозв'язок між війною, трансформацією природного середовища й етичним виміром свідчення в сучасній українській літературі. Також для цієї публікації важливо буде уточнити окремі теоретичні поняття, як-от афективний ландшафт, ландшафт травми тощо.

Досвід російсько-української війни, репрезентований у сучасній українській літературі, особливий, адже ця війна відрізняється від інших, і насамперед — усеохопністю. Щодень карта руху повітряних цілей («шахедів», ракет тощо) у небі України демонструє, що під ударом перебуває вся країна. А отже, кожен українець відчуває війну і переживає її як частину свого щоденного досвіду. Карта обстрілів України (Дроздова, Боднар, Кельм, 2022–2026) щодня фіксує інтенсивність і силу уражень. Це перетворює увесь (!) простір країни (природний та урбаністичні ландшафти) на поле бою¹.

Іншою важливою обставиною є зміни ландшафту — і природного, і урбаністичного, що зафіксовано в численних фото (Дроздова, Боднар, Кельм, 2022–2026), які демонструють різницю між мирним ландшафтом і ландшафтом війни. Руйнування міст, знищення лісів — це тільки частина тих вражаючих нищень, які спустошують міста і села, ліси і поля України.

Окремо варто звернути увагу на «шрами війни» (Гарасим, Кельм, 2020) — мережу окопів та укріплень, які простягнулись на сотні кілометрів і теж змінюють звичний природний ландшафт, а також акцентувати на звуках війни (Дроздова, Боднар, Кельм, 2022), які станом на 2022 рік спробувала описати журналістська команда видання «Тексти». Зауважимо, що станом на 2026 рік ця звукова картина змінилась, адже поле бою тепер — це сотні дронів, які чигають над зраним ландшафтом України.

¹ У контексті ідей екокритуки доречним також може бути вживання терміна *wild field of war* / дике поле війни на позначення спустошеного простору, який зазнав насильства та

змін у результаті війни. Утім цей термін ще належить осмислити українському літературознавству в контексті художньої рецепції досвіду російсько-української війни.

У цьому контексті поле битви в російсько-українській війні — це вся Україна: повітряний простір, небо над країною, зраний ландшафт, помежований мережею окопів та опорних пунктів, і все це сповнене звуків «свинцевого та дронового дощу», фактично безперестанного і для фронту, і для умовного тилу. Війна в сучасному вимірі — це не тільки конкретна лінія розмежування, це весь простір України. Саме тому жодна з його частин не є забезпеченою, а кожен українець є свідком руйнувань і трансформації урбаністичного та природного ландшафту.

Ландшафти, які раніше в українців асоціювалися із миром, родинними чи дитячими спогадами, були об'єктом споглядання чи навіть естетичної насолоди, в умовах війни набувають загрозливого і травматичного забарвлення. Природа стає свідком злочинів, місцем смерті, вона є знищеною, зраненою і зміненою. Природний та антропогенний ландшафти — це свідки війни, мовчазні чи такі, що промовляють.

Психологічний досвід сприйняття таких ландшафтів вочевидь включає: 1) сенсорні відчуття сприйняття простору, звуку, аромату, світла тощо в просторі війни; 2) відчуття небезпеки та загроженості, яке виникає під час споглядання ландшафту війни, коли око фіксує і те, що асоціюється з мирним життям та мирним ландшафтом, і руйнування простору (зруйнований будинок, ритвини окопів чи воронки, пасма оптоволокна, понівечені дерева тощо); 3) соціальний контекст, який увиразнює емоцію людини, що дивиться на цей пейзаж і асоціює його з місцем свідчення, травми, пам'яті, болю та втрат. Це дає можливість сформувати емоційне і символічне значення довкола природного чи урбаністичного об'єкта, ураженого війною, яке література фіксує в художніх творах, формуючи емоційне та культурне сприйняття ландшафту війни як культурно значущого місця пам'яті.

У цьому контексті варто говорити про афективний ландшафт² (Affective Landscapes) війни — змінений війною природний або урбаністичний динамічний простір, у якому перетинаються руйнування, травма, свідчення і пам'ять, історичні наративи і соціальні цінності. Емоційне сприйняття такого простору засноване на етиці свідчення, травми і пам'яті, воно стає для особистості не місцем сентиментального замилювання, а наочним образом сильного емоційного потрясіння, візуальним образом війни.

Важливо зауважити, що афективний ландшафт можна розглядати в широкому розумінні як концептуальну модель аналізу простору, яка описує матеріальні, символічні та соціокультурні ознаки середовища, взаємодію людини і простору, емоційні реакції особистості, її переживання та настрої, які виникають унаслідок взаємодії із

середовищем чи його спогляданням. Це динамічні просторові конфігурації, у яких середовище, тіло й культура перебувають у зв'язку, витворюють афективні стани, що формують переживання, пам'ять та ідентичність. У міждисциплінарному вимірі афективний ландшафт може розглядатись як взаємодія людини і простору, середовища та владних, культурних, соціальних або екологічних структур, місце, де афекти циркулюють, закріплюються або трансформуються.

Закордонна гуманітаристика вивчає афективні ландшафти на засадах міждисциплінарності (Berberich, Campbell, 2015) та осмислює ландшафт як простір афекту, у якому пам'ять і чуттєвий досвід особистості формуються на перетині щоденного споглядання, культури та літератури. Так, у праці «Affective Landscapes in Literature, Art and Everyday Life: Memory, Place and the Senses» (Berberich, Campbell, 2015) дослідники акцентують на тому, що існує зв'язок між простором і травмою, мобільністю і втратою, а ландшафт є носієм індивідуальних і колективних спогадів, природа і простір є активними учасниками в процесах пам'ятання та свідчення травматичного досвіду. В одному з розділів цієї колективної монографії — «Playgrounds and Bombsites: Postwar Britain's Ruined Landscapes» — простір описується як носій пам'яті та вражень, сформованих травматичним досвідом, втратами й ідеологічними межами. Аналіз повоєнних британських ландшафтів (Б. Гаймор, І. Вейтс) демонструє, як зруйновані простори сприяють формуванню настроїв у молоді та стають формами культурного свідчення (Berberich, Campbell, 2015).

Для розуміння особливостей вивчення афективних ландшафтів також важливою є інтерпретаційна модель, описана в праці «The Routledge Handbook of Methodologies in Human Geography». Ронан Фолі в розділі «Affective Landscapes Capturing Emotions in Place» систематизує ідеї своїх попередників і стверджує, що афективні ландшафти — це простори, які викликають в уяві людини під час чи після взаємодії людини та простору / місця в моменті, коли емоційна, чуттєва та висловлена емоція дає можливість зафіксувати емоції та описати їх як культурно та/або суспільно значущі — чи то для повсякденного життя особистості, чи то для формування її поглядів, історичної колективної пам'яті тощо (Foley, 2022). Пояснюючи природу place of capture / місця захвату та особливості його сприйняття, автори цієї монографії (Lovell, Coen, Rosenberg, 2022) стверджують, що процес фіксації афектів та емоцій людей у момент взаємодії з простором / ландшафтом дає можливість описати динаміку переживань, а також зафіксувати: якщо емоція і враження від споглядання чи взаємодії з ландшафтом описані, то вони можуть закріплювати важливість емоцій у публічній свідомості,

² Можливо, українською мовою доречним також буде вживання «емоційний ландшафт» або «ландшафт, який викликає сильні емоції».

можуть стати голосом місця (Lovell, Coen, Rosenberg, 2022).

У цьому контексті голос поля бою в російсько-українській війні втілюється в:

- емоційній і чуттєвій реакції на ландшафт;
- фіксації голосів із місця подій (чи то на лінії бойового зіткнення, чи то в місті під час повітряної тривоги) — у свідченні, щоденнику, документуванні (фото, відео та ін.);
- формуванні оповіді про місце та оповіді докола місця (наприклад, оповіді про Бахмут, оборону цього міста, інтерв'ю мешканців чи оборонців міста, створенні пісні про це місто й ін.).

У літературознавстві афективні ландшафти можна розглядати як художні просторові образи, які і репрезентують середовище, і функціонують як відображення емоцій персонажів, оповідача та/або читача. Афективний ландшафт у художньому творі постає не нейтральним тлом, а динамічним емоційно-смысловим полем, у якому простір взаємодіє з тілесним, психологічним та екзистенційним досвідом суб'єкта, формуючи атмосферу, настрій і ціннісні координати тексту. Афективні ландшафти в художньому творі можуть бути:

1) елементом структурної організації тексту, і саме цей елемент визначає структуру оповіді й емоційного кодування подій (наприклад, урбаністичний простір Харкова в збірці Сергія Жадана «Арабески»: «Цілий тиждень місто лежало, мов тварина з перебитим хребтом: і допомогти хочеться, і підійти страшно» (2024, с. 9); «Птахи і далі могли кричати, заповнювати ранкову тишу, ігнорувати цю порожнечу» (2024, с. 123));

2) образом простору, у якому виявляється етичний вимір взаємодії людини і середовища — природного та/або урбаністичного («Каміння міст. Нічні тіла ракет. / І лють сурмить у кості серед хаосу. / І — смак води. І світло ще таке, / в якому притулявся і всміхався. / І помста вже дозріла до сівби. / Господь із дому виніс дві валізи. / Любити, бути, встояти, вбити. / Ми трохи поле. Трохи ближній ліс, / оця земля, з якої все росте, / уперта кров, що з рани зірве пластир / і потече рікою через степ — / у море впасти. / Ми пам'ятає. Але тут, де стоїмо, / нічого не лишається позаду» (Калитко, 2022, с. 25); «Є деякий навіть трансцендентний сенс у цьому заглибленні в землю. Ми мовби наближаємось до пекла, як Орфей або Данте. Часами переосмислюючи себе докорінно й повертаючись назад іншими людьми» (Коломійчук, 2025, с. 65); «Той, хто вкопується в землю і перечікує обстріл, повернувшись знову на поверхню, повертається туди геть іншою людиною. Правда, розуміння цього приходить не відразу, але зміни майже миттєві» (Коломійчук, 2025, с. 68));

3) образом травмованої пам'яті та простору, через який озвучується й осмислюється досвід колективної або індивідуальної травми поза межами лінійної оповіді («І дивишся на покручі дерев, які лежать повалені, біля доріг. На позиції. На розбиту техніку. Дивишся на віддзеркалення

того, що колись було “ми”» (Пузік, 2024, с. 124); «І обриси міста ледь зчитуються за димом. / І крутить землю війна / між пальцями, як горошину» (Калитко, 2024, с. 19)).

У контексті досвіду російсько-української війни афективні ландшафти засвідчують, що війна змінює і життя людини (її повсякдення та майбутнє), і простір її буття. За сучасних умов той горизонт, який відкривається погляду людини, що дивиться на війну, охоплює і погляд із висоти (карти бойових дій та обстрілів, які щодень друкують у медіа і які дають можливість побачити, що поле битви — це вся Україна), і погляд крізь оптику медіа (які фокусують увагу на окремих подіях, як-от обстріл Києва чи фото з лінії бойового зіткнення), і погляд крізь особистий досвід (чи не кожен українець бачить війну з вікна власного помешкання під час повітряної тривоги). Топографія насильства в такому випадку є не «отруєним пейзажем» (Поллак, 2025), у якому «убивці використовують коротку пам'ять лісів і рівнин на свою користь», сподіваючись, що природа швидко приховає свідчення війни, — український отруєний пейзаж війни охоплює і горизонталь, і вертикаль (і небо, і землю), і конкретне місце, яке оглядає людина, і всю Україну. Це особливий тип поля болю та афективного ландшафту: масштабний і всеохопний. Кожен може побачити, що воєнний афективний ландшафт України вмщує землю і небо, мікропейзаж і всю країну. І він повсякчас знищується, переструктурується, стирається / забувається досвід сприйняття колишнього ландшафту, витісняється попередній сенсорний досвід сприйняття простору і формується новий сенсорний досвід — сприйняття афективного ландшафту. У ньому важливими є свідчення і травма, пам'ять про знищене і біль втрати.

Символічний зв'язок між ландшафтом, війною та пам'яттю оприявлюється в образах пейзажу як травматичного архіву, свідка і простору пам'яті. Саме цей зв'язок описувала Вікторія Амеліна: «жінка розгублена біля чужого моря / волосся розтріпане, кеди стоптані / шепоче ім'я обвітряними губами / тутешні думають: жінка втратила чоловіка / але я чула ім'я, яке вона вимовляє / це не ім'я чоловіка, це не ім'я дитини / вона стоїть над морем і кличе море / та море теж думає: втратила чоловіка / не озивається на ім'я незнайоме й дивне / тільки виносить мушлі й каміння гостре / тільки шепоче по-своєму, по-морському: / жінко, він ще до тебе повернеться, / твій Азов» (2024, с. 49–50)).

Емпатичний та антропоморфний зв'язок людини й афективного ландшафту війни втілений в образах пораненого тіла землі, у цілому — землі як жертви і співучасника, свідка російсько-української війни. Земля — це активне середовище, що акумулює сліди руйнування, втрати і пам'яті, а також оприявлює символічний зв'язок між людиною і ландшафтом, має дивовижну силу пам'яті, якій довіряє людина. Так, у поезії Бориса

Гуменюка «Заповіт» земля — це прихисток і втілення пам'яті про полеглих у боях:

Сьогодні знову копаємо землю
Цю ненависну донецьку землю
Цю черству закам'янілу землю
Тулимося до неї
Ховаємося в ній
Ще живі.
Ми ховаємося за землю
Сидимо в ній тихо
Наче малі діти за маминою спиною
Ми чуємо як б'ється її серце
Як вона втомлено дихає
Нам тепло й затишно
Ще живі.
Завтра ми вже будемо мертві
Може багато з нас
Може всі.
Не забирайте нас із землі
Не відривайте нас від матері
Не збирайте на полі бою наші рештки
Не намагайтеся наново скласти нас до купи
І — благаємо вас — ніяких хрестів
Пам'ятних знаків чи меморіальних плит.
Нам це не треба
Адже це не для нас — для себе
Ви ставите нам величні пам'ятники.
Не треба ніде карбувати наших імен.
Просто пам'ятайте:
На цьому полі
У цій землі
Лежать українські солдати
І — все. (Агаджанова, 2025, с. 273–276)

Вірш Бориса Гуменюка унаочнює метафору отруєних пейзажів Мартіна Поллака, ліричний герой «озвучує» особливу пам'ять землі, яка стала полем бою і зміниться з часом: «Було б добре якби на тому місці було поле / Колосилося жито / Щоб жайвір у небі / І — небо / Багато неба — / Ви можете собі уявити який хліб родитиме поле / Де лежать бійці?!» (Агаджанова, 2025, с. 275). У цій трансформації поет демонструє, що земля стане простором колективної пам'яті та поетичним голосом спротиву, у який треба буде вслухатися наступним поколінням: «А сьогодні ми ще копаємо землю / Цю дорогу українську землю / Цю солодку ласкаву землю / Пишемо гуртом саперними лопатками / На її тілі / Останній вірш української літератури. / Ще живі» (Агаджанова, 2015, с. 276).

Тілесний та емоційний досвід стають ключем до розуміння досвіду взаємодії з полем бою як афективними ландшафтом, ліричний герой сприймає землю і як «ненависну», «черству закам'янілу», і як «дорогу українську», «солодку ласкаву». Афективний досвід наповнює образ землі новим досвідом ліричного героя, а заповіт — новими значеннями, які корелюють і зі знаковим твором української літератури — «Заповітом» Тараса Шевченка, і з новими вимірами в сприйнятті

ландшафту. Якщо для ліричного героя Шевченкового «Заповіту» земля — сакральний і гармонійний простір, то для ліричного героя «Заповіту» Бориса Гуменюка це поранений і мовчазний свідок руйнування світу природи і всесвіту людини. Причому світ природи може відновитись, а от всесвіт людини трансформується в акт пам'яті нащадків, земля стає мовчазним свідком злочину війни і простором пам'яті для наступних поколінь. Ба більше, у Гуменюка природа — це співтворець пам'яті про війну та загиблих воїнів, адже тіло солдата і ландшафт поля бою поранені, це частина спільного досвіду афективного ландшафту і людини: зранене тіло землі приховує в собі біль зраненого тіла людини. Смерть стає спільним для землі та людини травматичним досвідом. Прикметно, що в цьому контексті зринає метафора письма: «Пишемо гуртом саперними лопатками / На її тілі / Останній вірш української літератури» (Агаджанова, 2025, с. 276). Вона є дуже важливою частиною осягнення травми, адже письмо (записування, озвучення в слові) — це і спосіб фіксації пережитого, свідчення, і спосіб подолання травматичного досвіду. Вписати «останній вірш української літератури» в тіло землі «саперними лопатками» — це зафіксувати спогад про себе, з'єднатися із ландшафтом через слово і дію.

Символічний зв'язок тіла і землі втілений у поезії Артура Дроня «Ізюмське причастя»:

Це є тіла наші,
що за нас ламаються.
Але жодного відпущення гріхів.
Це є тіла наші,
що, буває, так легко ламаються,
коли їх витягують з-під землі.
Тут наші ліси, а тут — наші хрести.
А це є тіла,
що тільки за нас ламаються. (2024, с. 93)

Простір поля бою набуває етичного виміру, не є тлом чи то декорацією, він стає носієм «озвученого» ліричними героями Б. Гуменюка та А. Дроня травматичного досвіду, через який артикулюється індивідуальне поета і колективне переживання читачів. Земля як місце взаємодії людини та ландшафту у війні є образом руйнування / забуття / смерті та водночас пам'яті / надії / голосом загиблого, зверненням до живих. Це і свідок, і місце пам'яті (П'єр Нора). Образи ландшафтів є медіумами пам'яті, через яких травматичний досвід війни індивідуалізується та водночас інтегрується в ширший національний наратив. Ландшафт у такому контексті стає свідком воєнного злочину, а також набуває ще додаткової ознаки: він і свідок війни, і носій пам'яті та травми: «Хай ця земля ввійде нам в груди / і буде / боліти. / Хай ця земля кровить, як рана. / Незнана. / Знайома» (Дронь, 2024, с. 58).

Ще один вимір — це осмислення зв'язку із землею через сюжети весняного засівання та/або обробки землі попри війну й загрозу, наприклад:

В. Пузік «Сіяти зерно» (2024, с. 172–173) і «Пташок викликають з теплого краю» (2024, с. 158–159), К. Калитко «Але щось же їх кликало вийти й сіяти в заміноване поле» (2022, с. 104). У них — сила символічного зв'язку українців із землею, любов, прив'язаність, відчуття сили і беззахисності землі, травмованої війною.

У сучасній українській поезії афективні ландшафти, втілені через образи землі, є і просторами

руйнування, екологічного насильства, і наративними маркерами травматичного досвіду, який акумулює і сліди руйнування, і втрати, і пам'ять. У межах цього дослідження були дібрані та відображені в **таблиці 1** приклади, які можуть бути засновком для класифікації афективних ландшафтів в українській літературі про російсько-українську війну.

Таблиця 1

Художній образ	Значення / символічне значення	Емоція, яку передає	Реалія / свідчення
«Небо скоро зішкеребе нас з лиця землі. Розчавить хмарами, що залякають над дорогами. Ще трохи — і хмари впадуть просто на нас. Вогняними зливами. Змиють стрімкою водою. Відправлять униз за течією» (Пузік, 2024, с. 124)	Афективний стан	Розпач, безнадія	Обстріли на лінії бойового зіткнення
«І дивись на покручі дерев, які лежать повалені, біля доріг. На позиції. На розбиту техніку. Дивись на віддзеркалення того, що колись було "ми"» (Пузік, 2024, с. 124)	Афективний стан, моральне спустошення, солідарність із людьми	Емоційне спустошення, тривога, страх	Символічне руйнування зв'язків людини і природи, розпад
«Сонце давало відчуття захищеності, ніби заходив у вмальоване кимось коло і ставав невидимим для смерті. <...> І єдине, що нас нині виповнює — наша беззахисність: наскрізна, больова, бездонна. І хочеться триматися бодай за щось, що дає відчуття прихистку, відчуття рівноваги. За це чортове сонце весни, за цю неділю, за порожнє місто, що прострілюється наскрізь, як пачка паперу. <...> І ось там за рогом тривала війна, ходила вулицями смерть, зачіпаючи випадкових перехожих, і ми ховалися від неї, ніби гралися в хованки з учителькою в старших класах» (Жадан, 2024, с. 75)	Біофілія, афективні зв'язки, солідарність із природою та людьми	Почуття тривоги, збентеження	Відчуття єдності та руйнування зв'язків людини і міського (та/або природного) простору в умовах війни
«...розпечене серпцем місто, сліпуча панорама проспекту, випалені сонцем небеса на обрії, обважніла зелень алеї, і за всім цим — жодного голосу, жодного руху, так, ніби всі перехожі, всі містяни, дорослі й діти, зачалися за деревами, граючи в якусь свою, лише їм відому гру, ховаючись і щось приховуючи» (Жадан, 2024, с. 122)	Біофілія, афективний зв'язок, солідарність із природою та людьми	Відчуження, дезорієнтація	Природа і місто як простори пустки, знелюднений ландшафт як частина ландшафту війни
«Цілий тиждень місто лежало, мов тварина з перебитим хребтом: і допомогти хочеться, і підійти страшно» (Жадан, 2024, с. 9)	Афективний зв'язок	Емоційне спустошення, тривога, страх	Спустошені урбаністичні простори внаслідок війни, емоційна порожнеча людини, яка бачить такі міста
«Це чорнозем, з якого співають наші загиблі, / глинозем, із якого будують хати та гнізда, / це земля, що разом з тобою в пекельній гарячці дише, / степових річок погідні літні дзеркала. / І плывуть за обрії тяжкі кораблі зі збіжжям, / і танцює смерть над кожною з теплих палуб» (Калитко, 2022, с. 104)	Біофілія, травмована пам'ять, солідарність із природою та людьми	Єднання із землею, віра в силу землі, пам'ять як непорушна сила зв'язку землі / рідного краю та людини	Вірш написаний після повідомлення в ЗМІ про те, як на мінах підірвалися українські аграрії, що вийшли в поле навесні 2022 попри загрози («Але щось же їх кликало вийти й сіяти в заміноване поле», К. Калитко)
«Кров, поглинаючи кисень країни, / голоси переплавлює на ландшафти» (Калитко, 2022, с. 106)	Травмована пам'ять, афективний ландшафт	Єднання із землею через травмовану пам'ять	Вірш написаний і виданий 2022 року, відображає відчуття перших місяців повномасштабного вторгнення на другому етапі російсько-української війни
«Ось твій цвіт абрикосовий, пекло. / Ось твоє, смерте, жало. / Ось це лезо над лезами, / що нашу здирає шкіру. / Ось обвуглені плями на ґрунті — це просто люди лежали. / <...> Подивіться, архангели, вогненні мечі опустивши, / як незручного хлюпає кров на вітвар святого неба, / як у роті трупа корчить чорна тиша, / як у неї силеться сніг раптовий, квітневий» (Калитко, 2022, с. 13)	Афективний зв'язок	Відчуття апокаліпсису, руйнування зв'язку людини і природи	Вірш написаний 2022 року, після викриття злочинів Бучі та напередодні Великодня («Ось твій цвіт абрикосовий, пекло», К. Калитко)
«Ми з тобою біженці. Нам з тобою бігти крізь ніч. / Нам з тобою бігти вздовж сонячникових полів. / Нам з тобою тікати від псів, спати поміж волів. / Нам збирати воду в долоні, чекаючи в таборах, / <...> не буде сонного світла серед нічних осель, / не буде зелених долин і замських пустель...» (Жадан, 2015, с. 14)	Афективний зв'язок, колапс емоційних і соціальних зв'язків	Відчуття тривоги	Вірш входить збірки «Життя Марії», є одним із прикладів описаного в поезії про російсько-українську війну досвіду біженства
«В пекельній осінній п'їтьмі остигають поля і ріки. / Згасають під дощем багаття. / Замерзають серед ночі міста» (Жадан, 2015, с. 75)	Афективний зв'язок	Апокаліптичне відчуття	Втрата орієнтирів, руйнування звичного циклу життя людини і природи, заціпеніння
«Запитай у лану з мінами в животі, / як тепер йому зимувати із цим посівом. / Ще контужені вибухом не знають кордонів тіл. / Ще	Біофілія, афективний стан	Відчуття розпаду та	Апокаліптичне відчуття єднання із землею, у

Художній образ	Значення / символічне значення	Емоція, яку передає	Реалія / свідчення
азовський берег, як справжнє пекло, — красивий. / <...> І якщо ти зможеш тут довго стояти — стій, / а якщо впадеш — обійми цю землю / міцніш» (Калитко, 2024, с. 64)		єднання із землею, єднання з природою в травматичному досвіді втрати	якому поєднуються і любов до землі / рідного краю, і нерозривна єдність
«Накриваєш долонею сонне місто, / відчуваєш паростки між каміння. / <...> а ти ходиш ґрунтами, вперто, рослинно, / суперечиш зимі тривалою пам'яттю. / Попрощавшись, різко встаєш із колін / і ростеш: на кордоні, / у мокрій глині, / між каменів» (Калитко, 2024, с. 73)	Біофілія, єдність із землею, травмована пам'ять, афективний стан	Єднання із землею через пам'ять	Вірш описує ритуал прощання із загиблими воїнами в Україні: проводжаючи загиблих, живі стають на коліна
«Звичайно, що засіяла, аякже. Скопала, засіяла тут. Хати, вважай, нема, але ж сіяти треба. Земля й так настраждалася. Спочатку снаряди лежали, потім сапери приходили, так і сказали: “Йдіть, хазяйко, у сина пересидьте, ми землю вашу лікувати будемо”. Вони тутешні, все знають, розуміють. А тепер її засівати треба. Бо ж землю копати. Засівати — це як людину гладити й чесати. Думаю собі: “Добре, що найбільші обстріли в березні були, поки вона ще спала”» (Сливинський, 2023, с. 60)	Біофілія, повага та любов до землі, символічний і глибинний зв'язок із природою	Глибинна емоційна травма, біль землі як власний пережитий біль, емоційний зв'язок між людиною та живою природою	Свідчення з книги «Словник війни», упорядник — Остап Сливинський, свідок — Галина Дмитрівна, Білопілья, Сумщина
«І ще. У нас кажуть “під відкритим небом”, а тут, у Польщі, — “під голим небом”. Мені здається, тепер, коли на Україну летять ракети, це більше до нашого неба пасує. Воно таке голе, як тіло. Беззахисне. Його хочеться вкрити. Тепер, коли я чую про “відкрите небо”, думаю про будинок моїх батьків в Охтирці, де завалилося перекриття. Там різні речі вціліли: диван, якісь дрібнички. А стелі немає. Небо відкрите, і ти лежиш під ним — відкрита» (Сливинський, 2023, с. 143)	Біофілія, афективний стан	Емоційний зв'язок із природою, апокаліптичне відчуття руйнування світу, відчуження та емпатія	Свідчення з книги «Словник війни», упорядник — Остап Сливинський, свідок — Валерія, Сумщина — Варшава
«У весняне синє поле / вийде жінка в чорній сукні / імена сестер кричати / наче птаху порожнє небо <...> / викричить їх всіх у землю / наче біль засіє в полі / з болю та імен жіночих / виростуть їй нові сестри / знов співатимуть життя...» (Амеліна, 2024, с. 37)	Біофілія, афективний стан	Єднання із землею, травматичний стан, відчуження та емпатія	Вірш датований 8 квітня 2023 року, написаний, як свідчить хронологія збірки, між поїздкою українських письменниць на Харківщину (відвідування Харкова та Ізюма), передачею щоденника Володимира Вакуленка Харківському літературному музею та Українському ПЕН та поїздкою на Лондонський книжковий ярмарок

Звісно, дібрані та наведені в таблиці приклади не охоплюють усіх творів про російсько-українську війну, що обмежує запропоновані висновки. Також варто наголосити на тому, що ці уривки з творів інтерпретовані методом повільного читання, що неминуче має суб'єктивний характер, а емоційні значення, які встановлять інші дослідники, можуть бути уточнені та розширені. Утім навіть такі приклади засвідчують: у сучасній українській літературі про російсько-українську війну емоційні стани відтворюють динамічний спектр переживань — руйнівною катастрофічністю та глибинним зв'язком із землею. Розпач, безнадія, тривога, страх і емоційне спустошення, які супроводжуються дезорієнтацією, збентеженням і відчуженням, формують апокаліптичне відчуття розпаду світу й розриву між людиною та природою. Але поряд із цим у межах цього травматичного досвіду виявляється єднання із землею: як біль, втрата й травмована пам'ять, як емоційна і екзистенційна опора, де пам'ять уособлює непорушну силу

зв'язку людини з рідним краєм, а біль землі переживається як особистий. Так література відображає складний стан співіснування відчуження й емпатії, руйнації та належності, апокаліптичного страху й віри в живу, хоч і поранену природу.

Українська поезія та проза про російсько-українську війну — це не тільки свідчення, втілене в художньому слові, але й поетичний архів екологічного травматичного досвіду. Пусті міста, зранені ландшафти природи й усього поля бою, яким є Україна, соціальний і психоемоційний досвід людини, яка про них свідчить, — усе це і історичне свідчення про війну, і драматична екологічна трансформація. Ліричний герой поезії та/або персонаж прози (або оповідач) переживають психологічну екологічну травму.

Психологічна екологічна травма — це травма втрати світу як надійного середовища життя, яка в літературі постає як форма свідчення про розрив між людиною, природою і смыслом у ситуаціях війни й катастрофи. У художній літературі

психологічна екологічна травма втілюється в обрах мовчазних або спустошених ландшафтів, пораненої природи, а також через афективні стани втрати орієнтації, відчуження й екзистенційного страху. Однак варто зауважити, що у творах про російсько-українську війну прикметним є не тільки афективний стан людини в часи війни, але й глибоке відчуття любові до землі та рідного краю (біофілія), що відображає символічний і глибинний зв'язок із природою тих людей, які стали на захист рідної землі. Також варто вказати на те, що в художніх творах про російсько-українську війну поєднуються документальність і метафоричність, вони є прикладом літератури свідчення, у якій екологічний вимір є носієм травматичної пам'яті. Література зображує наслідки війни чи катастрофи й фіксує те, як змінюється спосіб бути у світі після руйнування простору буття — природного чи урбаністичного. Саме любов до землі і глибинне відчуття її травм створюють особливу афективну картину у творах про війну — сповнену й екзистенційного жаху та туги, й сердечної прихильності до травмованих ландшафтів. Трепетне шанування ландшафту, зруйнованого внаслідок війни, зворушлива відданість йому надають описам природи у творах про російсько-українську війну піднесеності, проникливої сили і душевного зворушення.

Психологічна екологічна травма в художніх текстах про російсько-українську війну постає як тривалий і накопичуваний досвід, який змінює сприйняття оповідача та/або персонажа, а також перетворює структуру життєвого світу. Разом із тим опис такої травми є свідченням, адже зображується афективний ландшафт — зруйноване середовище, яке є простором, зміненим у результаті насильницьких дій ворога, місцем пам'яті та локацією нового існування. Дім, природні й урбаністичні ландшафти перетворюються на місце, де персонаж та/або оповідач відчуває глибинне зворушення через любов до нього, переживає постійні загрози і стан незавершеної, «нескінченної» травматичності в часи війни.

Ландшафт травми — це художньо осмислений простір (природний та/або урбаністичний), зруйнований війною або насильством, який у літературі постає як носій психологічної й екологічної травми, пам'яті та свідчення. Він відображає втрату світу як безпечного середовища існування людини й водночас зберігає глибинний емоційний та екзистенційний зв'язок людини з природою. У художніх творах про російсько-українську війну ландшафт травми — це простір, у якому співіснують і апокаліптичний страх та відчуження, і біофілія та емпатія до рідної пораненої землі (рідного краю та/або ландшафту), він є місцем пам'яті й травматичного переживання.

Зображення ландшафту травми у творах про російсько-українську війну втілюється в: 1) образі пораненого та/або спустошеного ландшафту: природа й урбаністичний простір зображуються

як мовчазні, зруйновані, скалічені, це візуалізує екологічну травму та підкреслює розрив людини і природи; 2) паралелізмі в змалюванні внутрішнього стану персонажа та довкілля: емоційні стани втілені в страхах, розпачі, дезорієнтації, екзистенційному жаху, які проєктуються на афективний ландшафт та екологічну травму; 3) метафорі землі як живої істоти, здатної відчувати біль, берегти пам'ять, відповідати людині емпатією; 4) поєднанні апокаліптичної образності з мотивами сердечної відданості травмованому простору / ландшафту, що створює напружену емоційну амбівалентність у художньому творі; 5) співіснуванні свідчення та метафоричності в межах художнього тексту, який, з одного боку, фіксує реальний досвід війни, а з іншого — є поетичним образом, коли ландшафт постає історичним свідченням і символом травматичної пам'яті; 6) афективній мові та наголошуванні на тілесному переживанні сприйняття ландшафту — через зорові, звукові образи, образи емоційного спустошення; 7) образі дому як частини ландшафту травми, де дім перестає бути простором безпеки, перетворюючись на простір загрози й водночас залишаючись місцем екзистенційної опори та невіддільним складником ідентичності людини; 8) відтворенні ландшафту травми не як завершеного та/або миттєво сприйнятого простору, а як частини безкінечного сприйняття персонажа, це такий собі ландшафт у процесі сприйняття та переосмислення і переструктурування дійсності (це дає можливість розглядати описані у творах переживання як накопичувальні та незавершені).

Ландшафт травми в сучасній українській літературі про російсько-українську війну є не так тлом зображуваних подій, як активним смислотворчим елементом, через який осмислюються екологічний і травматичний досвіди України та українців, виявляються розпач і любов до рідного краю.

Покликання

- Агаджанова, А. (Упор.). (2025). *#Фронтмени. Антологія мілітарної поезії*. Видавництво 333.
- Амеліна, В. (2024). *Свідчення: поезія*. ВСЛ.
- Гарасим, А., & Кельм, Н. (2020). Шрами війни. Як влаштовані українські окопи на східному фронті (Інфографіка). *Texty.org.ua*. <https://texty.org.ua/articles/101984/vkopani-ukamin-yak-vlashtovani-ukrayinski-okopy-na-shidnomu-fronti/>
- Дроздова, Є., Боднар, П., & Кельм, Н. (2022–2026). Під ударом. Що й коли обстрілювала Росія. *Texty.org.ua*. <https://texty.org.ua/projects/107440/pid-udarom-sho-i-koly-obstrilyuvala-rosiya/>
- Дроздова, Є., Кельм, Н., Герасемчук, К., & Набожняк, О. (2022). Вогняний вал. Як і які снаряди прилітають на українські позиції. *Texty.org.ua*. <https://texty.org.ua/projects/107013/vohnyanyj-val-yak-i-yaki-snaryady-prylitayut-na-ukrayinski-pozyciyi/>
- Дронт, А. (2024). *Тут були ми*. ВСЛ.
- Жадан, С. (2015). *Життя Марії. Книга віршів і перекладів*. Меридіан Чернівці, Книги — XXI.
- Жадан, С. (2024). *Арабески*. Меридіан Чернівці.
- Калитко, К. (2022). *Люди з дієсловами*. Видавець Померанцев Ствятослав.
- Калитко, К. (2024). *Відкритий перелом голосу*. Віват.
- Коломійчук, Б. (2025). *Хороші передчуття: есеї*. ВСЛ.
- Поллак, М. (2015). *Отруєні пейзажі*. Книги — XXI.

- Пузік, В. (2024). *Мисливці за щастям: збірка воєнної прози*. Віват.
- Сливинський, О. (2023). *Словник війни*. Віват.
- Чех, А. (2025). *Гра в перевдягання*. Меридіан Чернівці.
- Aftab, H., Bhardwaj, R., & Iqbal Thukar, D. (2025) Affective ecology and the emotional archive of climate collapse in Lord Byron's Darkness. *International Journal of English Language and Literature Studies*, 14, 366–377. <https://doi.org/10.55493/5019.v14i3.5630>
- Berberich, C., & Campbell, N. (2015). *Affective Landscapes in Literature, Art and Everyday Life: Memory, Place and the Senses* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315565873>
- Bladow, K., & Ladino, J. (Eds.). (2018). *Affective Ecocriticism: Emotion, Embodiment, Environment*. University of Nebraska Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv75d0g8>
- Engberg-Pedersen A., & Ramsey, N. (Eds.). 2023. *War and literary studies*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009052832>
- Flannery, E. (2015). *Ireland and Ecocriticism: Literature, History and Environmental Justice* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203701225>
- Foley, R. (2022). Affective Landscapes. In S. A. Lovell, S. E. Coen, & M. W. Rosenberg (Eds.), *The Routledge Handbook of Methodologies in Human Geography* (1st ed.) (pp. 109–122). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003038849>
- Hunt, N. (2019). *Landscapes of Trauma: The Psychology of the Battlefield* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315268170>
- Tuominen, M., Ashplant, T. G., & Harjumaa, T. (Eds.). (2020). *Reconstructing Minds and Landscapes: Silent Post-War Memory in the Margins of History* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003032472>

References (translated and transliterated)

- Aftab, H., Bhardwaj, R., & Iqbal Thukar, D. (2025) Affective ecology and the emotional archive of climate collapse in Lord Byron's Darkness. *International Journal of English Language and Literature Studies*, 14, 366–377. <https://doi.org/10.55493/5019.v14i3.5630>
- Ahadzhanova, A. (Comp.). (2025). *#Frontmeny. Antolohiia militarnoi poezii* [#Frontmen. Anthology of Military Poetry]. Publishing house 333.
- Amelina, V. (2024). *Svidchennia: poeziia* [Testimony: poetry]. The Old Lion Publishing House.
- Berberich, C., & Campbell, N. (2015). *Affective Landscapes in Literature, Art and Everyday Life: Memory, Place and the Senses* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315565873>
- Bladow, K., & Ladino, J. (Eds.). (2018). *Affective Ecocriticism: Emotion, Embodiment, Environment*. University of Nebraska Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv75d0g8>
- Chekh, A. (2025). *Hra v perevdiahannia* [Dress-up Game]. Merydian Chernovits.
- Dron, A. (2024). *Tut byly my* [We were here]. The Old Lion Publishing House.
- Drozdova, Ye., Bodnar, P., & Kelm, N. (2022–2026). *Pid udarom. Shcho y koly obstriliuvala Rosiia* [Under attack. What and when Russia shelled]. *Texty.org.ua*. <https://texty.org.ua/projects/107440/pid-udarom-sho-i-koly-obstriliuvala-rosiia/>
- Drozdova, Ye., Kelm, N., Herasemchuk, K., & Nabozhniak, O. (2022). *Vohniany val. Yak i yaki snaryady prylytaiut na ukrainski pozytsii* [Fire shaft. How and what shells arrive at Ukrainian positions]. *Texty.org.ua*. <https://texty.org.ua/projects/107013/vohniany-val-yak-i-yaki-snaryady-prylitayut-na-ukrayinski-pozyciyi/>
- Engberg-Pedersen A., & Ramsey, N. (Eds.). 2023. *War and literary studies*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009052832>
- Flannery, E. (2015). *Ireland and Ecocriticism: Literature, History and Environmental Justice* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203701225>
- Foley, R. (2022). Affective Landscapes. In S. A. Lovell, S. E. Coen, & M. W. Rosenberg (Eds.), *The Routledge Handbook of Methodologies in Human Geography* (1st ed.) (pp. 109–122). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003038849>
- Frotmeny. Antolohiia militarnoi poezii. (2025). [Uporiad. Anaid Ahadzhanova]. Vydavnytstvo 333.
- Harasym, A., & Kelm, N. (2020). *Shramy viiny. Yak vlashtovani ukrainski okopy na skhidnomu fronti* (Infografika). [Scars of war. How Ukrainian trenches are arranged on the Eastern Front (Infographics)]. *Texty.org.ua*. <https://texty.org.ua/articles/101984/vkopani-u-kamin-yak-vlashtovani-ukrayinski-okopy-na-shidnomu-fronti>
- Hunt, N. (2019). *Landscapes of Trauma: The Psychology of the Battlefield* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315268170>
- Kalytko, K. (2022). *Liudy z diieslovamy* [People with Verbs]. Publisher Pomerantsev Svyatoslav.
- Kalytko, K. (2024). *Vidkrytyi perelom holosu* [Open Voice Fracture]. Vivat.
- Kolomiichuk, B. (2025). *Khoroshi peredchuttia: esei* [Good Premonitions: Essays]. The Old Lion Publishing House.
- Pollak, M. (2015). *Otruieni peizazhi* [Poisoned Landscapes]. Knyhy — XXI.
- Puzik, V. (2024). *Myslyvtsi za shchastiam: zbirka voiennoi prozy* [Hunters for Happiness: A Collection of Military Prose]. Vivat.
- Slyvynskiy, O. (2023). *Slovyk viiny* [Dictionary of War]. Vivat.
- Tuominen, M., Ashplant, T. G., & Harjumaa, T. (Eds.). (2020). *Reconstructing Minds and Landscapes: Silent Post-War Memory in the Margins of History* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003032472>
- Zhadan, S. (2015). *Zhyttia Marii. Knyha virshiv i perekladiv* [The Life of Mary. A Book of Poems and Translations]. Merydian Chernovits, Knyhy — XXI.
- Zhadan, S. (2024). *Arabesky* [Arabesques]. Merydian Chernovits.

Olena Romanenko

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

LANDSCAPES OF TRAUMA: WAR, MEMORY, AND NATURE IN UKRAINIAN LITERATURE ABOUT THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The article provides a comprehensive analysis of contemporary Ukrainian literature about the Russian-Ukrainian war through the prism of the concept of the landscape of trauma. The research material were the poetic and prose works of Kateryna Kalytko, Viktoriia Amelina, Artur Dron, Serhii Zhadan, Valerii Puzik, Artem Chekh, Bohdan Kolomiichuk, as well as the anthology #Frontmen and other works that represent the war experience in Ukrainian culture of the 21st century.

The methodological basis of the work is the approaches of ecocriticism, memory studies, trauma studies, and testimony studies, which enable an interdisciplinary understanding of the interaction of war, space, memory, and artistic writing. The study hypothesizes that contemporary Ukrainian literature about the war represents natural and urban landscapes as carriers of individual and collective trauma and memory. The analysis of images of nature and space reveals another dimension of the experience of the Russian-Ukrainian war — ecological, affective, and existential — recorded in the artistic text. The article examines the creative understanding of war

through landscapes of trauma, with an emphasis on the interactions among memory, war experience, and the natural environment.

The work's results clarify the concept of the landscape of trauma as an artistically meaningful space, destroyed by war or violence, which becomes a carrier of psychological and ecological trauma, memory, and testimony. It is shown that, in the analyzed texts, the landscape of trauma is embodied by images of a wounded and devastated land, parallelism between the characters' internal states and the environment, the metaphor of the land as a living being, and the combination of apocalyptic imagery with biophilia and empathy for the native land. Special attention is paid to images of home and land as part of the traumatized landscape, as well as to affective language and the bodily experience of space.

It is concluded that the landscape of trauma in modern Ukrainian literature about the Russian-Ukrainian war is an active meaning-making element that combines testimony, memory, and metaphor and provides an opportunity to comprehend both the traumatic, ethical, and ecological dimensions of war.

Keywords: poetry; prose; Ukrainian literature; ecocriticism; trauma studies; memory studies; testimony studies; testimony; landscape; trauma landscape; affective landscape; biophilia.

Стаття надійшла до редколегії 23.01.2026

Прийнято до публікації 21.03.2026

Опубліковано 31.03.2026